

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

VIII. évfolyam

9. szám

1932. november

A mechanikus számviteli feljegyzések bizonyító ereje.

Irta: *Dr. Pályi Gyula.*

A kereskedelmi könyvek bizonyító erejét a K. T. 31. §-ában foglalt rendelkezés adja meg, amely szerint „a bejegyzett kereskedőknek szabályszerűen vezetett könyvei, kereskedelmi ügyletekből eredő perekben rendszerint nem teljes, hanem eskü, vagy más bizonyítási eszköz által egészíthető bizonyítékokat képeznek.” Bár ez a rendelkezés nem teljes, hanem csak félbizonyító erőt ad a kereskedelmi könyveknek, mégis nagy előnyt jelent a kereskedő részére és eminens érdeke a kereskedőnek, hogy ezt a törvényadta jogát, a könyveivel való bizonyítás jogát zavartalanul érvényesíthesse. Hiszen ezzel a kereskedő könyvei, annak ellenére, hogy azok a kereskedő, illetőleg alkalmazottai egyoldalú ténykedései alapján készült feljegyzések, okirati jelleget nyernek és sok olyan üzletesemény bebizonyítását teszik lehetővé a részére, amelyekről a kereskedelmi élet gyors és változó folyama alatt szabályszerű más okirat elkészítése lehetetlen.

A kereskedelmi könyveknek különös okirati jellegére való tekintettel, a K. T. gondoskodott arról is, hogy azok megbízhatóságát minél magasabb fokra emelje és ezért írta elő a K. T. 25. §-ában, hogy a „bejegyzett kereskedő bekötött, laponként, folyószámmal ellátott és átfűzött könyvet köteles vezetni, amelyek ügyleteit és vagyoni állását teljesen feltüntetik.”

A kereskedelmi könyvvezetés egészen a legutóbbi évtizedig alkalmazkodott is nálunk, Magyarországon a K. T.-nek ezekhez az előírásaihoz. Az utolsó évtized alatt azonban forradalomszerűen honosodott meg a könyvelés, illetőleg helyesebben a számvitel technikájának nyugaton, és elsősorban Amerikában már régebben elismert új módszere, a mechanizált szabadlapos könyvelés, úgy, hogy a könyvvitelnek nevezett számviteli feljegyzés tradicionális megtestesítését: a bekötött, átfűzött kereskedelmi könyvet jóformán teljesen elsöpörte.

A közismert és a törvények által is elismert bekötött, átfűzött könyvekre való feljegyzési módszer alapja nem a

mai korban fejlődött ki, hanem még a múlt században, tehát még egy másik világban. Kereskedelmi törvényünk is, amely az ismertetett formalitásokat előírja, 1875-ből származik. A modern kereskedelmi és ipari vállalatok és bankok azokra az üzleti vállalkozásokra, amelyek a múlt században virágoztak, sem méretben, sem üzleteik természetében nem is hasonlíthatók. A könyvelésnek a múlt századbeli vállalkozásokhoz mért technikai módszere is idejét multa.

A munka felszaporodása, az üzemek és vállalkozások megnövekedett terjedelme, a gazdasági viszonyok bonyolódottsága, mind olyan tényezők voltak, amelyek egyre nagyobb igényeket támasztottak a könyvvitelrel szemben. Az üzleti politika változása, a verseny kiéleződése is újabb feladatokat rótt a könyvelésre.

Mért míg a legutóbbi időkig, a konzervatív kereskedő tényleg évenként egyszer készítette el a mérlegét, és meg volt elégedve a könyvvitelével, — ha az üzletév lezárta után két-három hónap alatt elkészült a mérlege és annak adatai tájékoztatták az elmúlt üzletév eseményeinek eredményéről, — ma minden valamirevaló vállalat havi mérlegekkel dolgozik. E mellett külön statisztikai osztályok dolgozzák fel a forgalmi, jövedelmezőségi, liquiditási, regie stb. adatokat és nyújtanak állandó tájékoztatást és útmutatást az üzlet irányításánál.

A nyilvántartás meggyorsítására és teljesebb számvitelére volt és van tehát szükség a mai viszonyok között. Ezek a körülmények és az általánosult racionalizálási gondolat: a legkisebb áldozattal, a legnagyobb hasznot elérni, — vezettek el a könyvviteli munka technikai reformjához is.

Amikor tehát a mechanikus számvitelről beszélünk, — és ezt hangsúlyoznom kell a felvetett kérdés szempontjából, — nem valami, a kettős könyvvitel rendszerétől eltérő, új könyvelési rendszerre kell gondolni, hanem nem szabad szem elől téveszteni, hogy csak a könyvviteli, illetőleg helyesebben a számviteli munka technikai reformja következett be. Ez tehát az első megállapítás, amely a kérdés eldöntése szempontjából lényeges.

Nem akarom itt részletesen ismertetni azokat a technikai nehézségeket, amelyeket a mai gazdasági viszonyok között, a bekötött és átfűzött könyvekbe való feljegyzési mód jelent és amelyek annak elmaradottságát igazolják, hiszen azok már közismertek. De rá kell mutatnom arra, hogy gazdasági szükségszerűség volt a reform keresztülvitele.

A reformot, egy korszerű technikai módszer alkalmazását azonban csak a K. T. rendelkezéseinek áttörésével, a törvény rendelkezései ellenére lehetett megvalósítani. Ezt a nehézséget a gazdasági élet is maga előtt látta és

ezért az első kísérletek még a bekötött és átfűzött könyvek megtartásával, csak egyes részeiben bontották fel a számviteli nyilvántartást szabad lapokra. Egyes vállalatok a naplót, mások a folyószámlát könyvelték szabad naplóíveken, illetőleg kartotéklapokon. De azokat utólag bekötötték a legtöbb helyen és úgy őrizték meg. Ez a könnyítés sem volt azonban kielégítő. Mechanikus eszközöket is igénybe kellett venni, hogy a számviteli nyilvántartás meg tudjon felelni feladatának.

A fejlődés gyors volt, de fokozatos.

A különböző kartotékrendszerek után az átíró könyvelés különböző rendszerei következtek. Az ismertebbek közül legrégebbi a Hinz-rendszer, amely még szintén ragaszkodott a bekötött könyvek alkalmazásához és az idősoros feljegyzés céljára szolgáló alapkönyveket bekötve vezeti, s csak a számlaszerű nyilvántartásokat, de már úgy a főkönyvi, mint a segédkönyvi nyilvántartásokat szabad kartoték-lapokon. Később a Ruff-rendszer már tovább megy. Ez a rendszer már az összes nyilvántartásokat szabad lapokon könyveli. Jellemző azonban, hogy ez a rendszer csak 10 éves, és hogy mennyire forradalminak tünt fel ez az újítás, azt legjobban az a körülmény igazolja, hogy ennek a rendszernek az alfajaiként később keletkezett rendszerek (Taylorix, Sehaber stb.) még mindig igyekeznek a maguk megbízhatóságát a bekötött könyv alkalmazásával igazolni, s valami formában, rendszerint egyes nyilvántartások szabad lapjainak az utólagos bekötésével igyekeznek bekötött könyvet alkalmazni.

A fejlődés utolsó foka a gépkönyvelés, amely azonban már csak a technikai eszközök használatában jelent újabb fejlődést, de különben nem más, mint átíró könyvelési rendszer, amely összes nyilvántartásait szabad lapokon vezeti.

A mechanikus számviteli rendszernek tehát a K. T.-nek a könyvvitel megbízhatósága érdekében előírt formális feltételeknek nem felelnek meg, sőt azokkal a rendelkezésekkel egyenesen ellenkeznek, ennek ellenére, teljes határozottsággal mégis azt kell megállapítanunk, hogy a mechanikus számvitel feljegyzéseinek ugyanaz a bizonyító ereje, mint a bekötött és átfűzött könyveké, természetesen annál a feltetésnél maradva, hogy a számvitel egyébként szabályszerű. Ennek a megállapításnak az igazolására két szempontra hivatkozom, az érdemi (könyvviteli) és a jogi szempontokra.

Először nézzük magának a feljegyzésnek az érdemi részét. A K. T. 25. §. írja elő, hogy a kereskedő feljegyzéseinek olyanoknak kell lenniök, hogy azokból ügyletei és vagyoni állapota teljesen megállapíthatók legyenek. Ennek a célnak a mechanikus számvitel legalább olyan jól meg-

felel, mint a bekötött könyvekbe való könyvelés, sőt jobban. Hiszen, mint kifejtettem, sokkal szélesebb körű, részletesebb nyilvántartásokra nyújt módot.

Hogy a K. T. azt írja elő, hogy a kereskedelmi könyveknek bekötött és átfűzött könyveknek kell lenniök, ezzel a célja az volt, hogy az azokban vezetett nyilvántartást minél megbízhatóbbá tegye. A nyilvántartások megbízhatósága szempontjából sincsen azonban hátrányban a mechanikus számvitel, mert a rendszere olyan: hogy

1. kevesebb a hiba lehetősége, hiszen majdnem mindegyik rendszerben naponként történik az egyeztetés és maga az átírás is kevesebbit a hibaejtés lehetőségét;

2. az egyes nyilvántartási lapok, alap- és számlapszerű könyvelési ívek és kartotékok olyan sokféleképpen függenek össze egymással, hogy azoknak a kicserélése úgyszólván lehetetlen. De különösen megnehezíti ezt az átírási rendszer is, mert pontosan ugyanúgy átírni a tételeket, mint az eredeti feljegyzés alkalmával történt, — majdnem elképzelhetetlen, még gépirás esetén is. Szakértő szem legalább is azonnal észreveszi azt, — hacsak nem művészi tökéletességgel történt.

3. Nagyon fontosnak tartom a mechanikus számvitelnek azt az előnyét, hogy a rendszer önmagában megkívánja, de lehetővé is teszi azt, hogy a számviteli nyilvántartás a jour legyen. Ha az üzletesemények tényleg 24 órán belül feljegyeztettek, — a feljegyzések naponként összegeztetnek, és az egyeztetés is megtörténik, — akkor az a feljegyzés, — bár szabad lapokon történik is, — mégis sokkal megbízhatóbb, mint az a könyvelés, amely bekötött könyvekbe ugyan, de esetleg csak hónapok múlva könyveli el az üzleteseményeket, akkor, amikor már esetleg tudatában van annak, hogy mit, vagy mivel szemben akar azzal a könyveléssel bizonyítani. Minthogy pedig már fentebb kifejtettem, hogy a mechanikus számviteli eljárás nem a kettőskönyvitel rendszerétől eltérő könyvelési mód, hanem annak szabályai szerint az üzlet adatainak legszélesebbkörű nyilvántartására alkalmas technikai módszer, amelybe a feljegyzés úgy kell, hogy történjék, hogy azokból az üzlet menete és vagyoni állapota, bármikor a legtökéletesebben megállapítható legyen, — ezért azt hiszem, a felhozottak kétségen kívül igazolják, hogy a bekötött, vagy átfűzött könyvről vonatkozóan előírt formai feltételtől eltekintve, — a mechanikus számvitel megfelel a K. T. követelményeinek és alkalmas arra, hogy a bekötött könyvvel egyenlő erejű bizonyíték legyen.

A jogász azonban nem elégedhet meg ezzel. A K. T. kifejezett rendelkezése hatályban lévőknek látszik, mert a törvény nem módosította. A kereskedelmi jog azonban

éppen az a jogterület, amelyen leginkább érvényesül a joggyakorlat, a szokásjog.

Bírói joggyakorlatunk e kérdésben nagyon szegény. Egyetlen felsőbbbírói ítéletet sikerült találnom, amely szerint a kartotéklapok nem esnek ugyan a kereskedelmi könyv fogalma alá, de bizonyítékként épp úgy mérlegelhetők a K. T. 31. §-a és a Pp. 322. §-a szerint, mint a kereskedelmi könyvek.

Hogy joggyakorlatunk ilyen szegény, annak elsősorban az az oka, hogy tulajdonképen ellentmondás nélkül ismerte el a gazdasági és a jogi közvélemény a mechanikus számvitel útján való teljes jogú pótlását, az elavult, bekötött könyvekbe való könyvelési módszernek. A kereskedelmi számvitel, vagy könyvelés formai helyességét elsősorban a szakértők bírálják meg. A szakértők pedig tényleg egyhangúan fogadták el a mechanikus számvitel technikai módszereit és azok formai helyességét, — ha a számviteli nyilvántartás egyébként rendszeresnek, szabályszerűnek és megbízhatónak mutatkozott. A szakértőknek és véleményeik alapján a bíróságoknak ez a hallgatólagos, de teljesen egyhangúnak nevezhető gyakorlata az, amiből a mechanikus számvitel feljegyzései bizonyító erejüket elsősorban merítik. Nagy Ferenc ugyan fejtegetései során csak a tényleges szokások, usanceok között említi fel a könyvelés módját és rendszerét. Az ellentmondás nélküli hallgatólagos gyakorlatnak, az említett állandó megnyilatkozása a K. T.-nek a könyvelés külső formáira vonatkozó rendelkezéseivel szemben, nézetem szerint, több egy tényleges szokásnál. Ez jogszokás, amely a törvény kifejezett rendelkezéseivel szemben, annak rendelkezéseit lerontva, — új jogot alkotott, és a mechanikus számvitel módszereit teljes jogúnak, és a kereskedelmi szokások, a kereskedelmi jog követelményeinek megfelelő rendszernek ismerte el.

És ha nemcsak a kereskedelmi jog területét vizsgáljuk, hanem a büntetőjog gyakorlatát is nézzük, — ez a vizsgálódás is csak megerősíti álláspontunkat. A Btk. 414. §-ának rendelkezései szempontjából, nem fordult még elő eset, hogy azért vonják volna felelősségre valakit, mert szabadlapokon és nem a K. T.-ben előírt bekötött könyvekben vezette nyilvántartásait. Ugyanígy a csődönkívüli kényszer-egyezségek során, különösen a 28. §. alkalmazása szempontjából sem fordult elő eset, hogy a mechanikus számvitel alkalmazása ellen kifogás tétetett volna. Tehát a jog minden területén egyhangúan nyert elismerést a szabadlapos könyvelés.

Még egy analógiára is rámutathatunk. A K. T. 29. §-a köteletségévé teszi minden kereskedőnek, hogy elküldött leveleinek másait, egy másolati könyvben, időrendben be-

vezetve őrizze meg. Hol találunk ma már olyan kereskedőt, aki így őrzi meg levélmásolatait? Ma jóformán minden kereskedő külön lapokon és rendszerint gépirással átütött másolatokat tesz el és azokat is különböző dossziékba csoportosítva. Mégsem kifogásolja senki ezt az eljárást. Ugyanaz a jelentősége és a bizonyító ereje ezeknek a másolatoknak, mint az egy könyvbe gyűjtötteknek volt. A K. T. rendelkezése pedig a jogszokás alapján hatályát veszítette. A mechanikus számviteli rendszerek bevezetése folytán is ugyanez történt.

Két vonatkozásban azonban nem jutott el a teljesjogú-sághoz a mechanikus számviteli feljegyzés. A közjegyző, a kartotéklapokról készült kivonatot nem hitelesíti, mint folyószámlakivonatot, és a telekkönyvi előjegyzés alapjául a bíróságok nem fogadják el a szabadlapos feljegyzésekkel dolgozó számvitel kivonatait. A már ismertettekből kitűnik, hogy mennyire nyilvánvalóan helytelen ez az álláspont. Ezért tehát szükséges és sürgős a K. T. 25. §-ának módosítása. Ennek érdekében a budapesti Kereskedelmi és Ipar-kamara megtette a kezdeményező lépéseket az Igazságügy-miniszteriumban, ahol ígéretet is kapott, de annak beváltása a mai napig sem következett be. Reméljük, annak is rövidesen eljön az ideje, hogy a már valójában 10 éve hatályon kívül levő törvényszakaszt formálisan is megváltoztatják és az élet követelményeihez igazodó rendelkezéssel pótolják.

Miért nincs pénzügyi kihágási döntvény-tárunk ?

Reflexiók a jövedéki bíráskodáshoz.

(Folytatás.)

A jövedéki kihágási judicatura összegyűjtése igen értékes joganyag megismerését tenné lehetővé, amely anyag azután előnyösen s kellően értékesíthető volna a jövedéki büntető-jog egész területére kiterjedő egységes törvényi szabályozásnál. Ez, a fentiekén kívül szintén nagyon fontos szempontként értékelendő, különös tekintettel arra, hogy a judicatura kijegecese-dett megállapításai számos felmerült kérdésben de lege ferenda is útmutatásul szolgálhatnak.

A judicatura rendszeres feldolgozása szempontjából figyelmet érdemlő momentumok közül végül csak azokra óhajtunk reámutatni, melyek a szervezeti, illetve helyesebben a jogorvoslati szabályokkal állnak kapcsolatban. Nevezetesen a jelen cikk keretében vázolt elgondolás szerinti döntvénytár értékét nagyban emelné az a körülmény, hogy a jövedéki bíráskodás, miként erre fentebb már utaltunk, a jövedéki bünvádi perrendtartás egyfokú jogorvoslati rendszere okából legfelső fokon nem